

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIY- IQTISODIY AHAMIYATI

Xodjayev Anvar Rasulovich

Buxoro Davlat universiteti; "Iqtisodiyot" kafedrasida o'qituvchisi

Haydarov Jonpo'lot

Buxoro davlat universiteti, Iqtisodiyot va turizm fakulteti 4-kurs talabasi

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, bozor iqtisodiyoti, jahon iqtisodiyoti, Yangi O'zbekiston, strategiya.

Annotatsiya

Jahonda iqtisodiy taraqqiyotning izchil va barqaror omili sifatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik alohida o'rin tutadi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan birgalikda bugungi dunyo hamjamiyati oldida turgan asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga katta ahamiyat berilmoqda.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

Bozor iqtisodiyoti tizimida kichik va xususiy biznes korxonalarini rivojlantirish, uning iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati ortib boradi. Ushbu soha bozor iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib xizmat qiladi. U raqobat mexanizmining ommaviy asosi va elementi hisoblanadi.

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik va xususiy biznes korxonalarining ahamiyati ortib bormoqda. Masalan, xalqaro kichik va o'rta sanoat korxonalarini federatsiyasining ma'lumotlariga qaraganda ishlab chiqaradigan mahsulotlarning 50% foizi, ish bilan ta'minlanganlarning 30% foizini va kapital investisiya hamda eksportning ulushining ham 30% foizli ulushi kichik korxonalariga to'g'ri keladi.

Jahondagi rivojlangan davlatlarda tadbirkorlik sub'ektlari umumiy korxonalar sonining 90 foizdan ziyodini tashkil etadi va mehnatga layoqatli aholining 50 foizdan ortig'ini ish bilan ta'minlaydi. Kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi Fransiyada 62 foiz, Italiyada 60 foiz, Germaniyada 69 foiz, Buyuk Britaniyada 53 foiz, AQShda 52 foizdan iborat. Shuningdek, bu davlatlarda mehnatga layoqatli aholining kichik biznesda band bo'lganlar ulushi Fransiyada 61 foiz, Italiyada 79 foiz, Germaniyada 63 foiz, Buyuk Britaniyada 53 foiz, AQShda 41 foizni tashkil etadi¹. Hozirgi kunda KBXT jahon mamlakatlarida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun muhim rol o'ynaydi.

Jahonda kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini e'tiborga olgan holda uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga katta e'tibor qaratilmoqda. Jahon iqtisodiyotida tadbirkorlikni rivojlantirish jarayonlarining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish, joylarda qulay ishbiarmonlik muhitini yaratish, aholi bandligini ta'minlash va daromadlarini oshirish borasidagi imkoniyatlardan to'laonli foydalanish borasida ilmiy tadqiqotlar olib

¹ <https://stolypin.institute/wp-content/uploads/2018/07/issledovanie-ier-msp-27.07.18.pdf>

borilmoqda.

Mamlakatimizda kichik va xususiy biznes korxonalarini rivojlantirishga bo‘lgan e‘tibor kundan-kunga ortib bormoqda. Mamlakatimizda yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholini, birinchi navbatda, yoshlarni ishga joylashtirish muammosiga g‘oyat katta e‘tibor berilmoqda.

Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. “2022–2026 yillarda O‘zbekiston Respublikasining taraqqiyot strategiyasida iqtisodiyotni rivojlantirish va erkinlashtirish, milliy iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlash, qishloq xo‘jaligini modernizatsiyalash hamda xususiy sektorni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish kabi ustuvor vazifalar belgilab berildi². 2030-yilgacha bo‘lgan davrda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish strategiyasining maqsadi iqtisodiyotning ushbu sektorini ijtimoiy va xavfsizlik omillaridan biri sifatida rivojlantirishdir. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bandlikning izchil yuqori darajasi, shuningdek innovatsion rivojlanish va iqtisodiyotning tarmoq tuzilmasini takomillashtirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik va xususiy biznes korxonalarini mamlakat iqtisodiyoti hamda jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi. Ushbu sohaning eng yaxshi tomoni uning aniq iqtisodiy sharoitga tezda moslashuvchanligidir. Kichik biznes subyektlari faoliyatiga kam mablag‘ talab etiladi va u samarali bo‘ladi hamda yirik biznes uchun qulay bo‘lmagan sohalarida jadal rivojlanadi. Kichik va xususiy biznesning iqtisodiy taraqqiyotga qo‘shadigan hissasi va omillari quyidagilardan iborat:

- tadbirkorlik subyektlari yangi mahsulot yoki xizmat turining bunyod etilishi uchun boshlang‘ich nuqtadir. Tadbirkor o‘z g‘oyasini amalga tadbiriq etishga urinadi, muvaffaqiyat qozonsa uning biznesi o‘sadi yoki ishlab chiqarish mahsuloti kattaroq firma tomonidan sotib olinadi;
- kichik va xususiy biznes korxonalarini mahalliy ehtiyojlarni qondirishga moslashgan bo‘ladi;
- ushbu soha faoliyati bilan shug‘ullanish tadbirkor tajribasini orttiradi va bu tajriba esa keyinchalik kattaroq miqyosda qo‘l kelishi, asqotishi mumkin;
- ommabop mahsulotlar o‘rniga hunarmandlar shaxsiy reja bo‘yicha ishlangan mahsulotlarini taklif etishlari mumkin;
- kichik va xususiy biznes subyektlari o‘z iste‘molchisiga shaxsan muhim bo‘lgan xizmatlarini taklif etadi;
- yakka mulkdorlar iste‘molchilarning ishni yaxshi bajarishdan manfaatdor bo‘lgan shaxsga nisbatan ko‘proq ishonchlariga tayanadi.

Kichik va xususiy biznes korxonalarini rivojlanib, davlatning iqtisodiy taraqqiyotiga o‘zining hissasini qo‘shadi. Amerikada joriy etilgan texnik yangiliklarning 55% dastavval kichik va xususiy biznes sohalarida qo‘llanilgan.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi o‘rni va ahamiyati bu soha tomonidan amalga oshiriluvchi vazifalar orqali namoyon bo‘ladi. Bunday vazifalarning turli-tumanligi esa kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining jahondagi barcha mamlakatlar uchun ham, o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgan alohida bir mamlakat uchun ham qandaydir darajada ahamiyat kasb etishidan darak beradi.

Prezidentimiz bu borada Oliy Majlisga Murojaatnomasida quyidagilarni ta‘kidlagan edi:

“Tadbirkorlikni keng rivojlantirish va bu soha uchun yangi sharoitlar yaratishga barcha imkoniyatlarimizni safarbaretamiz. “Har bir oila – tadbirkor “ dasturi doirasida o‘z biznesini

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni. O‘zbekiston Respublikasining Qonun hujjatlari to‘plami, 2017 yil, 6-son,70-modda.

boshlayotgan oilalarga 5,9 trillion so'm kreditlar ajratildi.... Islohotlarimiz natijasida o'tgan yili 93 mingta yoki 2018 yilga nisbatan qariyb 2 barobar ko'p yangi tadbirkorlik sub'ektlari tashkil etildi. Jahon banking "Biznesyuritish" reytingida 7 pog'onako'tarilib, biznesni ro'yxatga olish ko'rsatkichi bo'yicha dunyoning 190 ta davlat doirasida 8- o'rinni egalladi va eng yaxshi islohotchi davlatlar qatoridan joy oldi³. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi ahamiyati to'g'risida so'z yuritilganda, eng avvalo, uning iste'mol bozoridagi muvozanatni ta'minlash vazifasini ta'kidlash lozim. Uzoq yillik sobiq rejali iqtisodiyot tajribasidan ma'lumki, o'tadarajada yiriklashgan ishlab chiqarish ehtiyojlar va talab tuzilishidagi o'zgarishlarga qiyin moslashuvchan, harakatchanlik borasida o'ta sust hisoblanadi.

Boshqa jihatdan, tadbirkorlar muvaffaqiyatsizlikka duch kelishi, sinishi ham mumkin. Masalan: AQShda xodimlar soni 21 dan 50 kishigacha bo'lgan firmalarning 54%igina 4 yil, 20 kishigacha xodimi bo'lgan mayda firmalarning esa har 100 tasidan 37 tasigina 4 yilgacha faoliyat ko'rsatishi mumkin.

G'arb iqtisodchilarining tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, har 100 ishbilarmondan faqat 4 tasigina boy va pullarini o'z qo'llarida saqlab qola olgan kishilardir. Har yuz ishbilarmondan 20 tasi 35 yoshida badavlat bo'lishga erishadi, ammo ulardan 16 tasi keyinchalik qandaydir yo'llar bilan mol-davlatlarini qo'ldan chiqarib yuboradilar. O'rtacha ishbilarmon 50 yoshga qadar pul topadi, undan keyin esa topgan pullarini yo'qotadi. Bu ishbilarmonlarning ko'pchiligi biznes, ya'ni pul topish san'atini o'rganib, ammo uni saqlashni o'rganmaganidan dalolat beradi. O'zbekistonda kichik va xususiy biznesni rivojlantirish muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega. Kichik va xususiy biznes korxonalarini jamiyatda ham, iqtisodiyotda ham siyosiy vaziyatni mo'tadillashtirishga yordam beradigan tadbirkorlar sinfining paydo bo'lishi demakdir. Bu Respublika bozorini zarur iste'mol tovarlari va xizmatlari bilan boyitishdir. Bu yangi ish o'rinlaridir.

Ushbu xulosadan kelib chiqqan holda respublikada kichik va xususiy biznes korxonalarini rivojlanishi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga quyidagi muhim yo'nalishlarda ta'sir ko'rsatadi:

- 1) ichki bozorni zarur iste'mol tovarlari bilan to'ldirish va tashqi bozorlar uchun raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish muammosini hal qilish;
- 2) iqtisodiyotning tarkibiy tuzilishini o'zgartirish va uning eksportga yo'naltirilgan tarkibini shakllantirish;
- 3) kichik va xususiy biznes subyektlari bozor talablariga tez moslasha olganliklari, doimiy raqobat kurashi ta'sirida bo'lganliklari sababli ularda kapital aylanishi tez bo'lib, uni qisqa davrda qoplash va foyda olish imkoniyatlari mavjud. Shu sababli ushbu soha vakillari xorijiy kapitalni jalb qilishda ko'proq imkoniyatlarga ega;
- 4) kichik va xususiy biznes korxonalarining rivojlanishi oqibatida yangi ish o'rinlari yaratiladi, aholining o'zini-o'zi ish bilan band qilishi o'sadi, aholi daromadlarining ko'payishi va turmush darajasining o'sishi ta'minlanadi.
- 5) kichik va xususiy biznes sohasi turli mulk va xo'jalik shakllarida rivojlanadi. Shu boisdan ham u turli ijtimoiy-iqtisodiy ukladlarning vujudga kelishida muhim va hal qiluvchi ahamiyatga ega;
- 6) chinakam o'rta mulkdorlar sinfini shakllantirish.

Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanish natijasida kapital egasi mulkdan foydalanadi va uning natijalarini o'zlashtiradi. O'zlashtirish oqibatida kapital jamg'arib, ma'lum muddatdan so'ng kapital egasi mulk egasiga aylanadi. Shuning uchun ham kichik va xususiy biznesni rivojlantirish haqiqiy mulkdorlar sinfini shakllantirishning ustuvor yo'nalishi hisoblanadi.

³O'zbekistan Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasidan

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, kichik biznes va tadbirkorlik mulkdorlar sinfining shakllanishiga ta'sir ko'rsatish orqali bozor munosabatlarining demokratiyalashuviga olib keladi. Buning oqibatida bozor iqtisodiyotining ijtimoiy yo'naltirilganligi ortib boradi.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda tadbirkorlikni rivojlantirish aholining turmush darajasini va farovonligini yanada oshirishda, respublikaning iqtisodiy salohiyatini oshirishda muhim omillardan biri bo'lib qoladi. Bu esa o'z-o'zidan kichik va xususiy biznes korxonalarining rivojlanishi mamlakatda o'ziga xos iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligini bildiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasining Qonun hujjatlari to'plami, 2017 yil, 6-son,70-modda.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasidan
3. Junaydullayevich, A. A., & Rasulovna, Q. N. (2024). SANOAT KORXONALARINING IQTISODIY SALOHIYATINI BAHOLASH USULLARINI ISHLAB CHIQUISH. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 3(2), 20-24.
4. Kadirovna, S. N. (2024). Importance of Foreign Experience for Uzbekistan in the Transition to a Green Economy. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 4(4), 48-51.
5. Junaydullayevich, A. A., & Rasulovna, Q. N. (2023). MAMLAKATIMIZ IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING O'RNI. SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH, 1(10), 34-37.
6. Niyozova, I. (2023). MAMLAKATIMIZDA KORXONALARNING TASHQI IQTISODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARISH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 39(39).
7. Shoimardonkulovich, Y. D., Kadirovna, S. N., & Javohir, D. (2024). The Green Economy as a Factor of Sustainable Development. Miasto Przyszłości, 47, 133-135.
8. Hakimovna, U. M., & Muhammedrisaevna, T. M. S. (2022). The role of banking and accounting in the development of small business and entrepreneurship. International journal of social science & interdisciplinary research ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11, 136-143.
9. <https://stolypin.institute/wp-content/uploads/2018/07/issledovanie-ier-msp-27.07.18.pdf>